

ЗАСТАПУВАЊЕ
ВО ГРАЃАНСКОТО И ТРГОВСКОТО ПРАВО

Игор Камбовски

Скопје, 2015

Издавач: Стоби Трејд Дооел Скопје

За издавачот: Георгиевски Ѓорги

Рецензенти:

акад. проф. д-р Зоран П. Рашовиќ

проф. д-р Осман Кадриу

Печати: Стоби Трејд Дооел Скопје

Тираж:

200 примероци

CIP – Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

347.72:340.13(497.7)

437.12:340.13(497.7)

КАМБОВСКИ, Игор

Застапување во граѓанското и трговското право / Игор Камбовски. –

Скопје : Стоби Трејд, 2015. – 222 стр. ; 21 см

Фусноти кон текстот. – Библиографија: стр. 215-222

ISBN 978-608-4767-10-7

а) Трговско право – Застапување – Законско регулирање –

Македонија б) Граѓанско право – Застапување – Законско регулирање –

Македонија

COBBIS.MK-ID 100170250

СОДРЖИНА:

Вовед

1. ФИЗИЧКИТЕ И ПРАВНИТЕ ЛИЦА КАКО СУБЈЕКТИ ВО ГРАЃАНСКОТО И ТРГОВСКОТО ПРАВО И ПОТРЕБАТА ОД НИВНО ЗАСТАПУВАЊЕ

1.1 Поим

1.2 Видови

1.3 Значење на субјективитетот на физичките и правните лица за институтот застапување

2. ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА ИНСТИТУТОТ ЗАСТАПУВАЊЕ

2.1. Потребата за застапување и негово настанување

2.2 (Не)застапувањето во римското право

2.3 Појава на застапувањето во средновековните европски права

2.4 Застапувањето во модерните европски кодификации

3. МЕСТОТО, УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ЗАСТАПУВАЊЕТО ВО ГРАЃАНСКОТО И ТРГОВСКОТО ПРАВО

3.1. Поим и дефинирање на застапувањето во граѓанското и трговското право

3.1.1 Различен пристап во дефинирањето на застапувањето

3.2 Односот на застапувањето со сродните правни институти

3.2.1 Застапувањето и договорот за полномошно (мандат)

3.2.2 Застапувањето и договорот за трговско застапување (агентура)

3.2.3 Застапувањето и договорот за комисион

3.2.4 Застапувањето и посредувањето

3.2.5 Застапувањето и неповиканото вршење туѓи работи

3.3 Теоретски и практични проблеми на застапувањето

3.3.1 Физички лица

3.3.2 Правни лица

3.3.3 Граѓанско-правните аспекти на застапувањето

3.3.3.1 Граѓанско-правна одговорност на застапникот

3.3.3.2 Овластување за застапување

3.3.3.3 Непостоење на овластување за застапување

3.3.3.4 Работоводство без налог

3.3.3.5 Престанок и пречекорување на овластувањето за застапување

3.3.3.6 Неизвршување на налогот

3.4 Видови застапување

3.4.1 Непосредно-директно застапување

3.4.2 Посредно-индиректно застапување

3.4.3 Договорно застапување

3.4.4 Статутарно застапување

3.4.5 Законско застапување

3.5. Застапување на деловно неспособни лица

3.5.1 Законско застапување на деловно неспособни лица

3.5.1.1 Родители-законски застапници на своите малолетни деца

3.5.1.2 Старател - законски застапник на малолетник без родителска грижа

3.5.1.3 Старател-законски застапник на лице лишено од деловна способност

3.5.1.4 Старател над отсутно лице

3.5.1.5 Старател над непознат сопственик на имот

3.5.2 Договорно застапување на деловно неспособни лица

3.5.3 Почеток и престанок на застапувањето на деловно неспособни лица

3.5.4 Граници на застапувањето

3.5.5 Одговорност на застапникот за несовесно застапување или злоупотреба на застапувањето

3.6. Полномошно

3.6.1 Властодавец

- 3.6.1.1 Физичко лице
- 3.6.1.2 Правно лице
- 3.6.2 Полномошник
- 3.6.2.1 Физичко лице
- 3.6.2.2 Правно лице
- 3.6.3 Форма на полномошното
- 3.6.4 Видови полномошно
- 3.6.4.1 Општо (генерално) полномошно
- 3.6.4.2 Посебно (специјално) полномошно
- 3.6.4.3 Неограничено полномошно
- 3.6.4.4 Ограничено полномошно
- 3.6.5 Дејство на полномошното
- 3.6.6 Граници на овластувањата на полномошникот
- 3.6.7 Одговорност на полномошникот
- 3.6.7.1 Непреземање дејствија
- 3.6.7.2 Пречекорување на полномошното
- 3.6.7.3 Неповикано вршење работи на полномошник
- 3.6.7.4 Неовластено претставување како полномошник
- 3.7 Престанок на полномошното
- 3.7.1 Стеснување на полномошното
- 3.7.2 Отповикување на полномошното
- 3.7.3 Отказ на полномошното
- 3.7.4 Смрт на властодавецот или полномошникот
- 3.7.5 Престанок на постоењето на правното лице како властодавец или полномошник
- 3.8. Посебни видови застапување
- 3.8.1 Прокура
- 3.8.2 Деловно полномошно
- 3.8.3 Трговски патник
- 3.8.4 Трговски полномошник
- 3.8.5 Овластувања на лица што вршат определени работи-полномошници по вработување
- 3.8.6 Процесно застапување
- 3.9 Трговско-правни аспекти на застапувањето
- 3.9.1 Двојната природа на трговското застапување...
- 3.9.1.1 ...како облигационо-правен однос
- 3.9.1.2 ... како трговска дејност
- 3.9.2 Posebno za me|unarodno trgovsko zastapuvawe (dogovor za me|unarodno trgovsko zastapuvawe)

4. МЕЃУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА НА ЗАСТАПУВАЊЕТО

- 4.1. Меѓународната унификација на граѓанското и трговското право
- 4.2. Меѓународните документи и застапувањето
- 4.3 Застапувањето во европските законодавства

5. ЗАСТАПУВАЊЕТО ВО МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО И СУДСКА ПРАКТИКА

- 5.1 Историски развој на институтот застапување во поранешното југословенско законодавство
- 5.2 Институтот застапување de lege lata
- 5.3 Практични аспекти на институтот застапување (судска практика)
- Заклучок
- Библиографија

Вовед:

Општеството претставува посебен и специфичен дел на материјалниот свет во кој неговите членови-лугето секојдневно стапуваат во огромен број различни меѓусебни односи, од што се наметнува потребата за организирање и уредување на општественото однесување. Тоа се врши преку воспоставување на правила на однесување кои се задолжителни за сите членови на конкретното општество, кои се создадени во тоа општество и во истото се применуваат. Постои група општествени правила (норми) кои членовите на општеството ги почитуваат и применуваат, свесни дека тоа претставува задолжение за нив, дека тоа мора да се прави, а не дека е тоа нешто што можат да го избегнат или да го уредуваат по своја волја. Оваа група општествени норми се нарекува правни норми или право.

Правото, во објективна смисла, е збир на правни правила (правни норми) како посебни општествени правила санкционирани од државата. Објективноста не се смета како непристрасност, туку како деперсонализирање; нормите кои го сочинуваат објективното право се општи (апстрактни) и се однесуваат на сите случаи, од ист вид, сегашни и идни, без оглед на нивниот квантитет.

Правото во субјективна смисла, сфатено како свесно остварување на правата и обврските на неговите субјекти, мора да го има предвид и прашањето на субјектите што не располагаат со свест за своите правни овластувања и задолженија. Исто така, од особена важност е и прашањето на свеста и волјата на субјектите кога станува збор за нивно колективно изразување, кај здружувањето на физичките лица во правно лице, односно дали здружените физички лица и натаму ја задржуваат својата индивидуална волја и свест. Така, може да се констатира дека за успешно постоење и функционирање на правните односи и правниот промет потребно е конституирање на посебни правни институти меѓу кои посебно место зазема институтот застапник, односно правен агент, како лице кое може да дејствува, да изјавува волја и да презема други правни работи и во свое име и во своја корист, но и во туѓо име и во туѓа корист.

Во правната теорија е определена дефиницијата за застапникот како деловно способно лице кое во име и за сметка на деловно неспособно физичко лице, правно лице, како и во име и за сметка на деловно способно лице кое со изјава на волја му пренесува на застапникот дел од своите овластувања, извршува правни дејства. Така, малолетните

лица, лицата лишени од деловна способност и отсутните лица не се во состојба да извршуваат правни дејства и да склучуваат правни дела. За да се овозможи наведените физички лица да бидат учесници во правниот сообраќај е конституиран правниот институт-застапник. Застапникот дејствува во име на застапуваното лице така што при склучувањето на правното дело за субјект на тоа правно дело ќе се смета застапуваното лице, а не неговиот застапник. Благодареејќи на институтот застапник, деловно неспособното лице или отсутното лице ќе може да склучи договор за купопродажба и да се стекне со субјективитет на правото на сопственост на купената ствар. Исто така, и деловно способно лице може, врз основа на лично барање и писмено искажана волја, да си определи застапник, и во тој случај односот меѓу застапникот на деловно способното лице и застапуваниот е сличен на односот меѓу застапникот и застапуваното деловно неспособно лице. Кај правните лица, пак, со оглед на фактот што станува збор за правен субјект, конституиран од повеќе физички лица, со свој статут и органи, се определува индивидуален орган или лице кој, во име и за сметка на правното лице, ќе извршува определени дејствија на застапување, како надвор-во правниот сообраќај, така и внатре, во рамки на самото правно лице.

Македонското законодавство нуди неколку основи на застапувањето кај физичките лица, и тоа застапување врз основа на закон, договор-полномошно (изјава на волја) и акт на државен орган, додека кај правните лица постои застапување врз основа на закон, статут, прокура-полномошно (изјава на волја) и одлука на суд (во случај на отварање на стечајна постапка).

Институтот застапување во облигационите и трговските односи станува се поактуелен поради разновидноста на граѓанско-правните односи во кои стапуваат правните субјекти, мобилноста на правните субјекти и се почестото присуство на меѓународниот елемент во склучувањето на различните видови договори и стапување во правни односи. Востановувањето, промената или престанокот на правните односи меѓу правните субјекти се поретко се остварува непосредно, во непосреден контакт или со физичко присуство на двете страни, а се почесто со користење на технички средства, посредници или застапници. Таквиот факт придонесува и за трансформација на застапувањето како правен институт: од поранешната доминантна концепција на *ad hoc* застапување, врзано за склучувањето на конкретен договор, во застапувањето како посебна трговска дејност. Поради тоа, посебен интерес предизвикуваат формите на

застапување со кои се воспоставува тесна врска помеѓу облигационото (договорното) и трговското право.

Македонското законодавство се стреми кон целосна кодификација на граѓанското и трговското право и нивна хармонизација со европското приватно договорно право. Поаѓајќи од изнесеното како и од фактот дека институтот застапување не е сеопфатно анализиран и проучуван во Република Македонија, сметам дека истиот заслужува продлабочено истражување, а во таа насока е и изготвувањето на оваа монографија.

Скопје, 2015

Авторот

1. ФИЗИЧКИТЕ И ПРАВНИТЕ ЛИЦА КАКО СУБЈЕКТИ ВО ГРАЃАНСКОТО И ТРГОВСКОТО ПРАВО И ПОТРЕБАТА ОД НИВНО ЗАСТАПУВАЊЕ

1.1 Поим

Правото, како регулатор на односите меѓу луѓето, наложува одредени форми на задолжително однесување, што се манифестира како право и овластување, за едните, а обврска и задолжение за другите¹. Ова, генерално, ја претставува содржината на граѓанско-правните, а во рамки на тоа, и трговско-правните односи. Во овој контекст зборуваме не само за човекот како единка, физичко лице, туку и за разни форми на здружување на луѓето заради остварување на одредени економски, социјални, културни, политички, спортски, религиозни и други потреби-правните лица. Само човекот како субјект на правото, без оглед на фактот дали станува збор за физичко или правно лице, може да се стекнува со правни овластувања или задолженија, од причина што единствено човекот, а не и стварта, располага со субјективното својство слободно да ја изразува својата нормална свест и волја², односно здрава свест и зрела волја³. Под субјект на правото, според проф. Бајалџиев, се подразбира секое лице кое правото со нешто го овластува, прави нешто во своја корист или, пак, со нешто го задолжува, нешто му става на товар, без оглед на тоа дали таквото лице располага со свест и волја⁴. Стварите во никој случај не се способни сами да стапат во правен однос туку нивниот промет е врзан со титуларот на стварта, односно сопственоста врз стварта од страна на човекот. Правниот однос е однос на човечката волја, од причина што човекот, како негов субјект-носител на правата и обврските во правниот поредок, е единствено свесно, волево и разумно суштество кое слободно ја изразува својата волја. Во тој контекст е и дефиниран субјектот на правото, како лице, индивидуално (физичко лице) или колективно (правно

¹ Бајалџиев Д., *Вовед во правото: право (книга втора)*, Македонска ризница, Куманово, 1999, стр.201

² Габер С., *Теорија на државата и правото*, Култура, Скопје, 1970, стр.368-„Субјектот на правото е лице (индивидуално или колективно) кое стапува во правни односи во рамките на овластувањата и задолженијата кои за него постојат во позитивното право. Меѓутоа, за да се стапи во правен однос секогаш се претпоставува дека може да се прави само свесно, односно само тогаш кога субјектот на правото ќе може нормално своите волни акти да ги мотивира. Значи, учеството во правниот однос бара манифестација на *нормална свест и волја* од субјектот на правото“

³ Бајалџиев, *op. cit.*, стр.202

⁴ Бајалџиев, *op. cit.*, стр.203

лице) определено, што врз основа на прописите на позитивното право стапува во правен однос со друго лице во рамките на своите правни овластувања и правни задолженија⁵.

Од друга страна, цел на секој правен однос е објектот, односно вториот битен елемент за настанување на тој однос-кај договорот за продажба купувачот се стекнува со објектот, определена ствар, а продавачот со другиот, за него битен објект-цената, износот пари добиен со продажбата. Но, стварта дури по нејзиното стекнување со титулар, поврзаност со некој субјект на правото, може да се појави на пазарот и да се разменува со друга ствар. Од наведеното произлегува дека најзначаен елемент на правниот однос се субјектите на правото, односно физичките и правните лица. Нивните овластувања и задолженија, иако определени како чисто нормативни елементи на правниот однос, се носители на субјективното својство на луѓето да располагаат со свест и волја.

Постојат ситуации од кои е видно дека правниот субјективитет на правните лица не се поклопува со правниот субјективитет на физичките лица. Од една страна таквиот субјективитет (на правните лица) е стеснет, со оглед на фактот што правното лице не може да располага со субјективните права кои нужно ја претпоставуваат човековата физичка личност, односно правото на телесен интегритет, правото на издршка, семејните права и др. Од друга страна, пак, правниот субјективитет може да биде и поширок, со оглед на тоа што постојат субјективни права чии носители можат да бидат само правни лица. Конкретниот обем на правната способност на правното лице се гледа од неговиот статут и е определен со целта и дејноста на правното лице. Така, правното лице може да се стекнува само со оние права и обврски кои му се потребни за вршење на дејноста за која е основано.

Историски гледано, правниот субјективитет на физичките и правните лица влече корени уште од римското право. Иако поимот правна способност не бил дефиниран од страна на римските правници, врз основа на прописите од римскиот правен поредок само луѓето можеле да бидат носители на права и обврски, односно да бидат субјекти во правото, од причина што правото и постоело заради луѓето⁶ - „*hominum causa omne ius constitutum est*“⁷. Сепак, во римското право постоеле и робови, односно луѓе кои, од

⁵ Бајалчиев, *op. cit.*, стр.202

⁶ „Основна поделба на луѓето според правото е дека сите луѓе се или слободни или робови“ – D.1,5,3 *Gaius libro primo institutionem* – види:Поленак Акимовска М., Бучковски В., *Избор на текстови од римското право*, ГИД Гоце Делчев, Скопје, 1995, стр.45

⁷ Пухан И., *Римско право*, УКИМ, Скопје, 1973, стр.149

правен аспект, претставувале објекти на правото⁸. И кај слободните луѓе степенот на правната способност (*capacitas iuridica*) бил различен и зависел од три статуси: *status libertatis* (слободни луѓе), *status civitatis* (граѓани) и *status familiae* (римскиот граѓанин е или *pater familias* или *filius familias*). Но, тоа не значело дека во Рим само поединци биле признавани како субјекти во правото; правен субјективитет им бил признаван и на правилно формирани колективи и на одделни имотни маси наменети за трајно намирување на потребите на потесен или поширок круг лица. Според тоа, субјектите во правото се делеле на индивидуално определени или физички лица (*personae physicae*) и на морални или правни лица (*personae morales* и *personae iuridicae*). Правните лица понатаму се делеле на здруженија на луѓе (*sodalitates, collegia*) и на збир од ствари и фондови (*universitates rerum*)⁹.

Што се однесува, пак, до деловната способност, се сметало дека жената во Рим била ограничено деловно способна. Исто така, за деловно неспособни или ограничено деловно способни лица се сметале малолетниците, душевно заболените лица, расипниците и лицата со телесни недостатоци. Заради остварување и заштита на правата на овие лица биле предвидени две правни установи или два института: *tutela* (туторство) за лица кои никогаш не биле деловно способни, и *cura* (старателство) за оние лица кои ја загубиле деловната способност¹⁰.

Подоцна, во феудализмот, кметовите и пониските, помалите феудалци имале помал обем на правен субјективитет од побогатите феудалци. Во 19 и 20 век била вршена дискриминација на цели категории граѓани поаѓајќи од критериумот на национална, расна или верска припадност. Така, во царска Русија, Евреите немале можност да се стекнат со право на сопственост на недвижности. Фашистичка Германија во периодот меѓу двете светски војни водела политика на доминација на „супериорната раса“ односно Германците-Ариевци биле привилегирани носители на сите субјективни права, додека Евреите, Словените, Ромите и другите граѓани од негерманско потекло биле ограничени во ползувањето на своите граѓански права и слободи, а со тоа и на правниот субјективитет. Во 1826 година била донесена Меѓународна Конвенција за забрана на ропството, но и покрај тоа, во Етиопија ропството постоело до 1935 година, а во Кувајт е укинато дури во 1963 година¹¹. Како последен пример за делумно, а во одредени случаи

⁸ Гамс А., *Увод у граѓанско право-општи део*, Савремена Администрација, Београд, 1985, стр.101

⁹ Пухан, *op. cit.*, стр.149

¹⁰ Станојевић О., *Римско право*, Службени лист СЦГ, Београд, 2004, стр.168

¹¹ Гамс, *op. cit.*, стр.101

и целосно непризнавање на правниот субјективитет на одредена група граѓани може да се наведе Јужноафриканската Република во која до почетокот на 90-тите години на 20 век, односно до падот на режимот на Апартхејдот, луѓето со црна боја на кожата биле третирани како нееднакви, со ограничени субјективни права, па дури и како робови, со одземена правна способност, без можност за било какво слободно и непречено изразување правно релевантна волја и стапување во правни односи со други лица.

1.2 Видови

Современото право познава два вида правни субјекти-физички и правни лица. Физички лица се луѓето како индивидуи, односно секое човечко суштество на кое правото му признава можност да биде носител на правни овластувања и задолженија¹². Разните форми на здружување на луѓето како посебни организации на кои им е признато својството на правни субјекти претставуваат правни лица. На денешниот степен на општествениот развој секој човек се смета за правен субјект. Таквата идеја за признавање на правниот субјективитет на сите луѓе, без оглед на нивните разлики, особено била застапувана од страна на Школата на Природното право со своето учење дека сите луѓе се еднакви и сите имаат исти, од страна на природата, дадени права. Со Декларацијата за правата на човекот и граѓанинот од 1789 година се прокламира начелото дека „луѓето се раѓаат слободни и еднакви пред законот“¹³. Воедно, етичкиот императив за почитување на човековата личност како највисока вредност, Хегел го издигнал на ниво на правен императив: „Биди човек (person) и почитувај ги другите како личности. Она што е највисоко кај човекот е да биде личност“. Така, граѓанското право овој етички императив го препознава и кодифицира преку еднаквата, општата правна способност на физичките лица. Граѓанските кодификации, без исклучок, им гарантираат на сите граѓани еднаква и целосна правна способност. Во Францускиот Граѓански законик (Code Civil) од 1804 година е наведено дека „Сите луѓе се, во граници на законот, еднакво способни да имаат права и обврски“.

¹² Бајалчиев, *op. cit.*, стр.205

¹³ види: член 1 од Декларацијата за правата на човекот и граѓанинот, усвоена во Француското Национално Собрание на 26.08.1789 година

Сите физички лица по своето раѓање стануваат субјекти на правото и не се потребни било какви акти (на државните органи) со кои посебно или дополнително би им се признала правната способност¹⁴. Од историски аспект, не секогаш и не на сите физички лица им бил признаван правниот субјективитет. Веќе беше споменато дека во римското право робовите биле објекти на правото. Во средновековниот феудализам субјектите на правото, доколку воопшто може да се говори за физичките лица како субјекти на граѓанското право, не биле изедначени, туку нивната правна способност зависела од нивната припадност кон одреден сталеж. Кметот во извесна смисла бил субјект на правото, но тој не можел да ги стекнува оние права кои биле резервирани за благородниците и други повисоки сталежи. Меѓу тие сталежи, па дури и во рамките на еден сталеж, постоела хиерархија во поглед на стекнување и остварување на одредени права¹⁵.

Современата правна теорија предвидува дека, за да биде правно способно, потребно е физичкото лице да се роди живо¹⁶, односно да дава знаци на живот. Не е потребно да е способно за живот како што е тоа случај во француското право каде Code Civil (член 725) изречно бара и виталност на детето! Дете кое при раѓањето немало човечки облик (монструм) не се сметало за субјект на правото. Постои извесно отстапување од правилото дека субјективитетот се стекнува со моментот на раѓањето, и тоа кога станува случај за зачатото, но неродено дете. Имено, уште во римското право е поставена правната фикција *infans conceptus pro iam nato habetir, quotiens de commodis eius agitur*, односно зачатото дете (*nasciturus*) се претпоставува дека е живо во мајчината утроба и смета како родено, ако е тоа во негов интерес, и на таквото дете, без оглед на фактот дали истото ќе се роди живо и човеколико, му се признава правна способност и му се гарантираат извесни правни овластувања¹⁷. Ваквата фикција е прифатена од повеќе законодавства, а во Законот за наследување на Република Македонија (член 122, став 2) е предвидено дека „дете веќе зачатото во моментот на отворање на наследство се смета како родено ако се роди живо“, односно може да остварува наследни права и се изедначува со другите наследници од прв наследен ред.

Правниот субјективитет на физичкото лице трае се до смртта на лицето или негово прогласување за умрено. Настапувањето на смртта е фактичко прашање и се

¹⁴ Славнић и др., *op. cit.*, стр.40

¹⁵ Гамс, *op.cit.*, стр.101

¹⁶ Бајалциев, *op. cit.*, стр.205

¹⁷ Гамс, *op. cit.*, стр.102

определува согласно правилата на судската медицина. Прогласувањето за умрен е правна претпоставка која има за цел да ја сообрази фактичката состојба (исчезнувањето, отсутноста на човекот) со правната состојба (гаснење на правниот субјективитет на човекот), и тоа во полза на правната состојба. Ваквата претпоставка е соборлива и секој што има правен интерес за тоа може да го докаже спротивното¹⁸. Некои постари законодавства (Code Civil) познавале губење на правната способност и пред биолошката смрт, преку таканаречената „цивилна“ смрт, при што лицето кое било осудено на смрт или доживотна робија било сметано, од аспект на граѓанското право, како мртво, односно лице кое ја загубило можноста за стекнување права и обврски, и над имотот на таквото лице се отварало наследство¹⁹. Законодавствата на некои современи држави дури и во денешно време, под влијание на црквата, признаваат дека лицата кои стапуваат во монашки редови го губат, целосно или делумно, не само имотот со кој располагаат во моментот на закалуѓерувањето, туку и правната способност, односно можноста да стапуваат во правни односи и да стекнуваат права и да извршуваат обврски²⁰.

Во другиот случај, односно кога поради отсутност на физичкото лице не може да се утврди дали тоа лице е живо или мртво и, доколку е живо, каде се наоѓа, а заради остварување правна сигурност на неговите наследници и други заинтересирани лица, воведен е правниот институт-прогласување на лицето за умрено. Така, доколку лицето е отсутно од своето живеалиште и за него во текот на определени временски рокови нема никакви сознанија каде се наоѓа и дали е живо, неговите наследници или други лица (член 76 од Законот за вонпроцесната постапка) кои имаат правен интерес²¹ можат да покренат вонпроцесна постапка за прогласување на таквото лице за умрено, и од денот на правосилноста на судското решение со кое лицето е прогласено за умрено можат да остваруваат наследни права врз имотот на тоа лице.

Освен со правна способност, физичкото лице кое сака да презема права и обврски и да се вклучи во правниот сообраќај мора да располага и со деловна способност,

¹⁸ Поп-Георгиев Д., *Основи на имотното право*, УКИМ, Скопје, 1971, стр.17-18

¹⁹ Станковиќ, Водинелиќ, *op. cit.*, стр.54

²⁰ Гамс, *op. cit.*, стр.102

²¹ Георгиевски С., *Коментар на Законот за вонпроцесна постапка*, УКИМ, Скопје, 1989, стр.114-„Предлог може да поднесе овластено лице, а тоа е лицето кое има правен интерес исчезнатото лице да се прогласи за умрено. Во тој круг спаѓаат брачниот другар на исчезнатото лице, неговите деца, неговите родители и други роднини, но и други лица заинтересирани за наследните права“

односно способност да изразува здрава свест и зрела, правно релевантна волја²². Таквата способност значи можност на субјектот, со изјава на волја, да произведува одредени правни дејствија, односно да предизвикува настанување, промена или престанок на субјективните граѓански права. Накратко, тоа значи способност на едно лице да ја реализира својата правна способност²³. При тоа, самата деловна способност не се јавува со моментот на раѓањето, како што е тоа случај со правната способност, туку се развива од самото раѓање и во текот на детството и пубертетот на лицето. Така, во зависност од способноста на лицето да изразува правно-релевантна волја и да ги сфати правните последици од преземените правни дејствија, постојат три категории физички лица со различни степени на деловна способност, и тоа:

- лица со општа, потполна, целосна деловна способност;
- лица со ограничена (делумна) деловна способност; и
- лица без деловна способност или деловно неспособни лица.

Според некои автори, освен наведените три степени на деловна способност, физичките лица можат да имаат и трудово-правна способност. Така, додека општата деловна способност се стекнува со полнолетството, трудово-правната способност, по правило, се стекнува порано, од моментот кога физичкото лице може лично и самостојно...

²² Габер, *op. cit.*, стр.370 – „Без свест и волја, поточно без зрела свест и зрела волја, нема услови едно физичко лице да се здобие со ефектен правен субјективитет. А за ефектен правен субјективитет не е доволно субјектот на правото пасивно да се однесува спрема правниот динамизам, потребно е тој да биде активен фактор во правните односи“

²³ Попов Д., *Граѓанско право-Општи део*, Службени гласник, Београд, 2005, стр.101

Библиографија:

1. Antonijević Zoran, *Privredno pravo*, Savremena Administracija, Beograd, 1970
2. Babić Ilija, *Leksikon obligacionog prava*, Službeni list SRJ, Beograd, 2001
3. Бабић Илија, Петровић Здравко, *Облигационо право-Посебни део*, Факултет за пословно право, Номос, Београд, 2004
4. Barbić Jakša, *Pravo društava, Knjiga prva-Opći dio*, Organizator, Yagreb, 1999
5. Бајалциев Димитар, Мицајков Миодраг, Тасковска Добринка, *Вовед во правото*, Правен Факултет Скопје, Македонска Ризница, Куманово, 1999
6. Бајалциев Димитар, *Вовед во правото (книга втора)*, Македонска Ризница, Куманово, 1999
7. Батрова Александровна Татьяна, *Коммерческое право*, Норма-Москва, 2005
8. Bergmann, Goebel, Davey, Fox, *European Community Law-Selected documents*, West Publishing Co., St. Paul, 1993
9. Henry Campbell Black, *Black's Law Dictionary-6th edition*, West Publishing Co., St. Paul, 1990
10. Борисов Орлин, *Международно договорно право*, Арго-София, 2004
11. Борисов Орлин, *Съвременни проблеми на теорията и практиката на международния договор*, Арго-София, 2004
12. Брајановски Благоја, Николовски Александар, *Коментар на законот за трговските друштва*, Скопје, 2004
13. Брагинский М. И., Витрянский В. В., *Договорное право-Книга третья (Договоры о выполнении работ и оказании услуг)*, Статут-Москва, 2005
14. Vedrić Martin, Klarić Petar, *Građansko pravo*, Organizator, Zagreb, 1996
15. Васильев Е.А., Комаров А.С., *Гражданское и торговое право зарубежных государств-I том*, Международные отношения, Москва 2004
16. Васиљевић Мирко, *Компанијско право*, Правни факултет, Београд, 2005
17. Velimirović Mihailo, *Privredno pravo OOUR-a*, Svjetlost, Sarajevo, 1980
18. Verhagen L. E. Hendrikus, *Agency in private international law*, Martinus Nijhoff, The Hague/Boston/London, 1995
19. Vilus Jelena, *UNIDROIT Načela međunarodnih trgovinskih ugodora 2004-prerađeno i dopunjeno izdanje*, Pravni život br.11, 2005
20. Габер Стеван, *Теорија на државата и правото*, Култура, Скопје, 1970
21. Галев Гале, Дабовиќ-Анастасовска Јадранка, *Облигационо право-Практикум*, Просветно дело, Скопје, 2002
22. Галев Гале, *Потекло на слободата на договорите*, Зборник во чест на Александар Христов, Правен Факултет, Скопје, 1996
23. Галев Гале, *Местото на слободата на договарање во Законот за облигационите односи*, Зборник на трудови, Правен факултет, Скопје, 1996
24. Gams Andrija, Đurović Liljana, *Uvod u građansko pravo-Opšti deo*, Savremena Administracija, Beograd, 1985
25. Георгиевски Стефан, *Правци на развитокот на граѓанското право во Република Македонија*, Скопје, 1999

26. Георгиевски Стефан, *Парнична постапка*, Правен Факултет, Скопје, 1988
27. Георгиевски Стефан, *Коментар на Законот за вонпроцесна постапка*, Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје, 1989
28. Герджиков Стефанов Огнян, *Коментар на търговския закон-Книга първа*, ТСС-Софияр 1991
29. Големинов Чудомир, Владимиров Иван, Христофоров Веселин, Драганов Христо, Пиперкова Лилянар *Международно търговско право (Международният договор за търговско представителство)*, ВЕБЕР-ВБ, София, 1993
30. Goldštajn Aleksandar, *Obvezno pravo-Prva knjiga*, Informator, Zagreb, 1978
31. Групче Асен, *Имотно (Граѓанско) право-Опит дел*, Култура, Скопје, 1983
32. Джеров Александър, *Гражданско право-Обща част*, ЦИЕЛА-София, 2003
33. Dobson Paul, *Charlesworth's Business Law*, 16th edition, Sweet&Maxwell, London, 1997
34. Драшкић Младен, *Меѓународно привредно уговорно право*, Савремена Администрација, Београд, 1990
35. Draškić Mladen, *Međunarodno privredno ugovorno pravo*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1970
36. Đorđević Živomir, Stanković Vladan, *Obligaciono pravo-Opšti deo*, Savremena Administracija, Beograd, 1976
37. Ђуровић Радомир, *Меѓународно привредно право*, Савремена Администрација, Београд, 1986
38. Енгелс Фридрих, *Порекло породице, приватне својине и државе*, Култура, Београд, 1960
39. Živković Miloš, *Obim saglasnosti neophodan za zaključenje ugovora*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu-Službeni glasnik, Beograd, 2006
40. Живковска Родна, *Опит дел на граѓанското право-Практикум*, Европа 92-Кочани, 2005
41. Златарев Емил, Боянов Георги, Василев Атанас, Мулешкова Ирина, *Основи на правото-Книга втора*, ЦИЕЛА, София, 2005
42. Џосифова Таня, *Мнимо представителство*, Сиби, София, 2005
43. Јанковец Ивица, *Привредно право*, Службени лист СРЈ, Београд, 1999
44. Каламатиев Тодор, *Трудово-правна способност*, Стручно списание Правник, бр.125, Септември 2002
45. Karor Vladimir, Carić Slavko, *Ugovori robnog prometa*, Finansijski Studio, Beograd, 1969
46. Касабова Камелия, *Търговски представител*, ЦИЕЛА София, 2005
47. Касабова Камелия, *Търговско пълномощие*, Софи-Р, София, 2004
48. Коевски Горан, *Компаративно корпоративно управување*, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2005
49. Коевски Горан, *Тенденции кон единствено европско приватно договорно право*, Стручно списание Правник, Скопје, Декември 2003
50. Кожухаров Александър, *Облигационо право*, АРИСПРЕС, София, 2002

51. Krejci Heinz, *Privatrecht*, MANZ, Wien, 2004
52. Лазаревиќ П. Адам, *Облигационо право-Посебен дел*, Универзитет Скопје, 1960
53. Lidgard Hans Henrik, Roxwer Claude, Campbell Dennis, *A survey of commercial agency*, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer/The Netherlands, 1984
54. Malaurie Philippe, Aynes Laurent, *Les Personnes, Les Incapacites*, Defrenois, Paris, 2003
55. Марјановски Марјан, *Практикум за општиот дел на имотното (граѓанското) право*, Студентски збор, Скопје, 1983
56. Milić Dimitrije, *Obligaciono pravo sa sudskom praksom-priručnik*, Naučna knjiga, Beograd, 2000
57. Milošević Ljubiša, *Obligaciono pravo*, Savremena Administracija, Beograd, 1982
58. Moye John, *The Law of Business Organizations-4th edition*, West Publishing Company, 1993
59. Недков Милан, Беличанец Тито, Градишки-Лазаревска Елена, *Право на друштвата, Книга прва*, Сигмапрес, Скопје, 2003
60. Николовски Александар, *Меѓународни трговски договори*, Европски Универзитет-Факултет за правни и политички науки, Скопје, 2006
61. Николовски Александар, Плавшиќ Снежана, *Право на меѓународната трговија*, Гоце Делчев, Скопје, 1998
62. Николовски Александар, Плавшиќ Снежана, *Трговско право*, Скопје, 2005
63. Ostojić Pavle, *Pravni subjektivitet OOUR-a, (doktorska disertacija)*, Pravni fakultet Univerzitet u Beogradu, Beograd, 1986
64. Павлова Мария, *Гражданско право-Обща част*, СОФИ-Р, София, 2002
65. Perović Slobodan, *Obligaciono pravo-Knjiga prva*, Privredna Štampa, Beograd, 1980
66. Поленак-Акимовска Мирјана, Бучковски Владо, *Избор на текстови од римското право*, ГИД Гоце Делчев, Скопје, 1995
67. Поленак Акимовска Мирјана, Дабовиќ Анастасовска Јадранка, Бучковски Владо, *Основи на правото на индустријската сопственост*, Македонска ризница-Куманово, 2000
68. Поп Георгиев Димитар, *Граѓанско право, Прва книга: Општ дел*, Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје, 1971
69. Поп Георгиев Димитар, *Облигационо право*, Универзитет „Св.Кирил и Методиј“, Скопје, 1990
70. Поп Георгиев Димитар, *Основи на имотното право*, Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје, 1971
71. Попов Даница, *Граѓанско право-Општи део*, Службени Гласник, Београд, 2005
72. Попов Даница, Цветић Радинка, Николић Душан, *Практикум за граѓанско право-Књига прва, Општи део*, Правни Факултет, Нови Сад, 1991
73. Поповска Виолета, *Водич-застапување и прокура*, ЗПСРМ/Совет за корпоративно управување, Скопје, 2005
74. Пухан Иво, *Римско право*, Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје, 1973
75. Plender Richard, *The European Contracts Convention*, Sweet&Maxwell, London, 1991
76. Radišić Jakov, *Obligaciono pravo-Opšti deo*, Nolit, Beograd, 1979

77. Radišić Jakov, *Obligaciono pravo-Opšti deo*, Savremena Administracija, Beograd, 1982
78. Радишић Јаков, *Облигационо право-Општи део*, Номос, Београд, 2004
79. Радовановић Марија, *Заступништво у грађанском праву*, (докторска дисертација), Београд, 1965
80. Салма Јозеф, *Облигационо право*, Научна књига, Београд, 1988
81. Slavnić Jovan, *Privredno pravo-Poslovi robnog prometa*, Naučna knjiga-Viša poslovna škola, Beograd, 1993
82. Славнић Јован, Велимировић Михаило, Вукићевић Славољуб, *Привредно право са основама грађанског права*, Виша Пословна Школа, Београд, 2001
83. Schmitthoff Clive, *The Law and Practise of International Trade*, Stevens&Sons, London, 1990
84. Спировиќ Трпеновска Љиљана, *Семејно право*, Студентски збор, Скопје, 1997
85. Спировиќ Трпеновска Љиљана, *Откажување од наследство*, Зборник во чест на Миле Хаџи Василев, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2004
86. Станковић Обрен, Вединелић Владимир, *Увод у грађанско право*, НОМОС, Београд, 2004
87. Станковиќ Гордана, Јаневски Арсен, *Управител на наследничка заедница*, Зборник во чест на Миле Хаџи Василев, Правен Факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2004
88. Станојевић Обрад, *Римско право*, Службени лист СЦГ, Београд, 2004
89. Стефанов Георги, *Трговско право I и II*, Абагар, Велико Търново, 2005
90. Стефанов Георги, *Основи на правото*, Абагар, Велико Търново, 2004
91. Stojanović D. Dragoljub, *Uvod u građansko pravo-Opšti deo*, Savremena Administracija, Beograd, 1976
92. Ступар Михаило, *Грађанско право-Општи део*, Савремена администрација-Београд, 1962
93. Stefanović Zlatko, *Privredno ugovorno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta UNION-Službeni glasnik, Beograd, 2006
94. Stoljar, Samuel J., *Negotiorum gestio*, International Encyclopedia of Comparative Law, vol. X, chapter 17, 1984
95. Таков Кристиан, *Доброволно претставителство*, Сиби-София, 2006
96. Hamilton Robert H., *The Law of Corporations in a Nutshell-4th edition*, West Publishing Co, St. Paul, 1996
97. Šobeljić Đorđe, Kovač Karlo, *Privredno pravo sa osnovima građanskog prava i radnom odnosima u privredi*, Savremena Administracija, Beograd, 1967
98. Чавдар Кирил, *Полномошници и полномошна во трговското работење*, Стручно списание Правник бр.83, 1999
99. Quigley Conor, *European Community Contract Law, vol.I*, Kluwer Law International, London/The Hague/Boston, 1997
100. Weijer, Guy-Martial, *Commercial Agency and Distribution Agreements: Law and Practise in the member states of the European Union*, Graham&Trotman, London, 1989
101. Правна Енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1979
102. Општа Енциклопедија Права, Савремена Администрација, Београд, 2001